

อิตรสทโท นิยมานิยมวจน ทิวติทิกขตคฺคํ วุจจมาโน ยงฺกิลยจิสทเทหิ
 สมานตโถ โหตีติ วุตตํ เยน เกนจิติ ฯ สุวายํ อนิยมาจิตายเอว
 ยถา ภูลาทีนํ อณฺณตฺรจโน เอวํ ยถาลทฺธาทีนมฺปิ อณฺณตฺรจโนติ ฯ ตตฺถ
 ทฺตฺติยปทฺขสฺเสว อธิ อิจฺฉิตถาวํ ทสฺเสนฺโต อถโขติอาทิมาย ฯ นนุ จ
 ยถาลทฺธาทโยปิ ภูลาทโยเอว ฯ สจฺจเมตํ ฯ ตถापि อตฺถิ วิเสโส โย หิ
 ยถาลทฺเรสุ ภูลาทีสุ สนฺโตโส โส ยถาลาทสนฺโตโสว น อิตโร ฯ น หิ
 โส ปจฺจยมตฺตสนฺนิสฺสโย อิจฺฉิตอ อถโข อตฺตโน กายพลสารูปภาว-
 สนฺนิสฺสโยติ ฯ ภูลาทโย จ ตโย จิวเร ลพฺภนฺติ ฯ มชฺฉิมิ จคฺคฺปจฺจยสาราโร
 ปจฺฉิมิ ปน จิวเร เสนาสเนน จ ลพฺภนฺตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ สงฺคีตฺติจตฺตกฺกคฺคตฺตฺรฎฺฐีกา ฯ
 สามณฺณผลกสฺสปลํยตฺตเอกํคฺคตฺตฺรฎฺฐีกาสฺส ปน อถวา อิตโร วุจฺจติ ธีนํ
 ปณฺีตโต อณฺณตฺตธา ตถา ปณฺีตมฺปิ อิตโร ธีนโต อณฺณตฺตธา อเปกฺขาสิทฺธา
 หิ อิตฺรตฺตติ วุตตํ ฯ

ใช้เวลา ๔ ชั่วโมง กับ ๑๕ นาที.

เฉลย ประโยค ป.ธ. ๕

แปล มครเป็นไทย

๑. ความสันโดษด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ชื่อว่า สนฺตุฏฺฐิ ฯ พึงทราบวินิจฉัยในบทว่า สนฺตุฏฺฐิ นั้นดังต่อไปนี้ ฯ บุคคลชื่อว่า ผู้สันโดษ เพราะอรรถว่า ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ฯ กัณฑ์ว่า สํ เป็นเพียงอุปสรรค ฯ อีกอย่างหนึ่ง ศัพท์ว่า สํ นี้ ย่อมประกอบอรรถได้ถึง ๓ อย่าง คือ สกํ สนฺตํ สมนํ ฯ เพราะเหตุนั้น ในอรรถกถาเมตตสูตร ในปฐมวรรคสุดคณิบาท ท่านพระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า ภิกขุ ชื่อว่าผู้สันโดษ เพราะอรรถว่า ยินดีด้วยสันโดษ ๑๒ อย่าง ฯ อีกอย่างหนึ่ง ภิกขุชื่อว่าผู้ยินดี เพราะอรรถว่า ย่อมยินดี ฯ ภิกขุ ชื่อว่า ผู้สันโดษ เพราะอรรถว่า ยินดีด้วยปัจจัยของตน ๑ ยินดีด้วยปัจจัยที่มีอยู่ ๑ ยินดีโดยอาการอันสม่าเสมอ ๑ ฯ

บรรดาอรรถ ๓ อย่างนั้น ที่ชื่อว่า ปัจจัยของตน ได้แก่ ปัจจัย ๔ ที่อุปมาฉายแสดงในมณฑลที่อุปสมบทว่า ปิณฺฑิยาโลโภชนํ นิสฺสาย เป็นต้น ซึ่งตนเองรับแล้ว ภิกขุผู้ไม่แสดงวิการทั้งในเวลารับ ทั้งในเวลาบริโภค ยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยปัจจัย ๔ นั้น ที่ดีก็ตาม ไม่ดีก็ตาม ที่ทายกถวายแล้ว โดยเคารพก็ตาม ไม่เคารพก็ตาม เรียกว่า ผู้ยินดีด้วยปัจจัยของตน ฯ

ที่ชื่อว่า ปัจจัยที่มีอยู่ ได้แก่ ปัจจัย ๔ อันตนได้แล้ว ถือเป็นของมีอยู่แก่ตน ภิกขุผู้ยินดีด้วยปัจจัย ๔ นั้น ที่มีอยู่เท่านั้น ไม่ปรารถนายังไปกว่านั้น ละความเป็นผู้มักมากเสีย เรียกว่า ผู้ยินดีด้วยปัจจัยที่มีอยู่ ฯ

ที่ชื่อว่า อาการอันสม่าเสมอ ได้แก่ การละความยินดี ในอิฏฐารมณฺ์ และความยินร้ายในอนิฏฐารมณฺ์ ภิกขุผู้ยินดีอยู่ในอารมณฺ์ทั้งปวง โดยอาการนั้นอันสม่าเสมอ เรียกว่า ผู้ยินดีโดยอาการอันสม่าเสมอ ฯ

แม้ในฐีกากัสสปสังขุต ท่านพระฐีกาจารย์ก็กล่าวไว้ว่า บทว่า สนฺตุฏฺฐิ ความว่า พระมหากัสสปะ สันโดษด้วยปัจจัยสูง ๆ ต่ำ ๆ อันเป็นของตน อันเป็นของมีอยู่ หรืออันสม่าเสมอ ฯ

ฎีกาเอกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า ความยินดี ชื่อว่า ตุฎฐิ อีกอย่างหนึ่ง ภิภษุชื่อว่า สนุตฺตฎฐิ เพราะอรรถว่า มีความยินดีโดยอาการอันสม่ำเสมอ ๆ ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความยินดีโดยอาการอันสม่ำเสมอ หรือผู้สันโดษ ชื่อว่า สนุตฺตฎฐิ ๆ ณ ปัจจย ลงในอรรถแห่งภาวะ โดยสูตรว่า ณ วิสมาทีหิ ๆ (ณ ปัจจย ย่อมลงแต่หน้าศัพท์ทั้งหลายมี วิสม เป็นต้น) ๆ

อิ ปัจจย ย่อมลงแต่หน้าลึงค์ที่เป็นไปในอดีตลึงค์ มี ณ ปัจจยเป็นที่สุด โดยสูตรว่า ณวณิกณเฑยณนุตฺตฺติ (อิ ปัจจยอันเป็นไปในอดีตลึงค์ ย่อมลงแต่หน้าปัจจยทั้งหลาย ซึ่งมี ณวณิกณเฑยณณ ปัจจยเป็นที่สุด) ๆ

๒. ส่วนในอรรถกถากัสสปสังยุตสังคิตติสูตรและจตุกกนิบาตอังคุตตรนิกาย ท่านพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า บทว่า อิตริตเรน ความว่า พระมหากัสสปะ ยินดีแล้ว ด้วยปัจจย ที่หยาบ ละเอียด เศร้าหมอง ประณีต ทน และเก่า ใดๆอย่างหนึ่ง บรรดาปัจจยทั้งหลายมีปัจจยอันตนได้แล้ว ใดๆเป็นต้น หามิได้ โดยที่แท้ เป็นผู้ยินดีแล้วด้วยปัจจยนอกนี้ ๆ คือ ด้วยปัจจยใดๆอย่างหนึ่งบรรดาปัจจยทั้งหลายมีปัจจยอันตนได้แล้ว ใดๆเป็นต้น ๆ

ฎีกากัสสปสังยุตว่า อิตริตปัจจย ในบทว่า อิตริตเรน นั้นมี ๒ อย่าง คือ อิตริตปัจจยที่เกิดขึ้นโดยปกติ ๑ อิตริตปัจจยที่เกิดขึ้นด้วยญาณ ๑ ๆ บรรดาอิตริตปัจจย ๒ อย่างนั้น พระอรรถกถาจารย์ งดปัจจยที่เกิดขึ้นโดยปกติเสีย แสดงแต่ชนิดที่เกิดขึ้นด้วยญาณอย่างเดียว จึงกล่าวว่า นณฺณสุขุม เป็นต้น ๆ

ฎีกาสังคิตติสูตรและจตุกกนิบาตอังคุตตรนิกายว่า บทว่า อิตริตเรน ก็คือ ด้วยปัจจยนอกนี้ ๆ ๆ อิตริ ศัพท์ เป็นศัพท์บ่งถึงนิมและอนิม เมื่อกกล่าว ๒-๓ ครั้ง ย่อมมีอรรถเสมอด้วย ยงฺกิญฺจิ ศัพท์ เหตุนั้น พระอรรถกถาจารย์ จึงกล่าวว่า เยน เณนจิ ๆ อิตริต ศัพท์นี้นั้น กล่าวถึงปัจจยใดๆอย่างหนึ่ง แม้บรรดาปัจจยทั้งหลายมีปัจจยอันตนได้แล้ว ใดๆเป็นต้น เหมือน อิตริต ศัพท์ที่กล่าวถึงปัจจยทั้งหลายมีปัจจยหยาบเป็นต้น ใดๆอย่างหนึ่ง ฉะนั้น

เพราะกล่าวบ่งถึงศัพท์ที่เป็นอนิยมนั่นเอง ดังนี้แล ฯ บรรดาปัจจัย ๒ อย่างนั้น ท่านพระอรรถกถาจารย์ เมื่อจะแสดงเวลาที่พระมหากัสสปะ प्रารณาปัจจัย เฉพาะฝ่ายที่ ๒ เท่านั้น ในสูตรนี้ จึงกล่าวว่า อโห เป็นต้น ฯ มีคำถามว่า ก็อิตริตรปัจจัยทั้งหลาย แม้ตามที่ได้แล้วอย่างไรเป็นต้น ก็เป็นปัจจัยหยาบ เป็นต้นนั่นเอง มิใช่หรือ ฯ มีคำแก้ว่า ข้อนี้จริง ฯ แม้ถึงกระนั้น ก็มีข้อ แปรลกกันอยู่ เพราะว่า ความสันโดษ ในอิตริตรปัจจัยที่หยาบเป็นต้นที่ตนได้ แล้วอย่างไร ชื่อว่า ยถาลาภสันโดษแท้ (ยินดีตามได้) ไม่ใช่สันโดษ นอกนี้ ฯ เพราะสันโดษนอกนี้ นั้น อาศัยสักว่าปัจจัย อันพระมหากัสสปะ ไม่ปรารณา โดยที่แท้ ท่านปรารณาสันโดษที่อาศัยภาวะคือกำลังกาย และความเหมาะสมของตน ดังนี้แล ฯ พึงเห็นสันนิษฐานว่า ก็ปัจจัย ๓ อย่าง (ข้างต้น) มีปัจจัยที่หยาบเป็นต้น ย่อมมีได้ในจิวร ฯ ปัจจัยอย่างกลาง ทั่วไป แก่ปัจจัย ๔ ส่วนปัจจัยที่สุด ย่อมมีได้ทั้งในจิวร ทั้งในเสนาสนะ ฯ

ก็ในฎีกาสามัญญผลสูตรกัสสปสังยุตและเอกนิบาตอังคุตตรนิกาย ท่านพระฎีกาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า อีกอย่างหนึ่ง วัตถุที่เลว ท่านเรียกว่า นอกนี้ เพราะความเป็นวัตถุอื่นจากวัตถุที่ประณีต หนึ่ง แม้วัตถุที่ประณีต ก็ชื่อว่า นอกนี้ เพราะความเป็นวัตถุอื่นจากวัตถุที่เลว ก็ความที่วัตถุเป็นของนอกนี้ สำเร็จแล้วด้วยความเพ่ง ฯ